

будуть уникати конфліктів, працівники краще будуть усвідомлювати суть своєї роботи, а кожен з нас просто зуміє краще зрозуміти себе і самостійно відповісти на ті запитання, на які ніяк не міг знайти відповіді. Тому коучинг є доволі перспективним напрямком, який потребує впровадження у діяльність українських підприємств та посилення уваги з боку науковців.

1. Якісний коучинг від фірми SOYAconsulting [Електронний ресурс]: Режим доступу до ресурсу:<http://ljsearch.org/uk/c7268.html> 2. W. Timothy Gallwey. *The Inner Game of Work: Focus, Learning, Pleasure and Mobility in the Workplace*-2010, 272 p.; 3. John Whitmore. *Coaching for Performance: GROWing People, Performance and Purpose* – 2005, 168p. 4. [Електронний ресурс].: Режим доступу до ресурсу:<http://uk.wikipedia.org/wiki/Коучинг> 5. [Електронний ресурс].: Режим доступу до ресурсу:<http://positumtranscarpathian.org/tag/kouching-2/> 6. [Електронний ресурс].: Режим доступу до ресурсу:http://osvita.ua/school/school_today/1626 7. Catherine Fitzgerald and Jennifer Garvey Berger, *Executive Coaching: Practices and Perspectives*-2002. 8. Петровська І.Р. Підвищення ефективності управлінської діяльності керівника за допомогою коучингу / І.Р. Петровська // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.lp.edu.ua/Institute/IGS/IPP/WebRC/issues/Petrovska.pdf>. 9. Денисенко Е. Коучинг для менеджерів // *Отдел маркетинга*. – 2004. – №7–8. – С. 52 – 53. 10. Кулик В.А. Коучинг в системі трансферу інновацій // *Проблеми системного підходу в економіці*. – 2007. – № 1.11. Уитмор Дж. *Coaching – новый стиль менеджмента и управления персоналом: практ. пособие / Джон Уитмор; пер. с англ.* – М.: Финансы и статистика, 2005. – 160 с.

УДК 657.471

Ю.В. Пікуш, Л.М. Пилипенко
Національний університет “Львівська політехніка”

СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ РЕЗЕРВІВ ПІДПРИЄМСТВА З МЕТОЮ ЇХ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

© Пікуш Ю.В., Пилипенко Л.М., 2012

Розглянуто сучасні підходи науковців до визначення сутності і класифікації резервів та визначено їх значення для організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Ключові слова: резерви, класифікація резервів, бухгалтерський облік.

J.V. Pikysh, L.M. Pylypenko
Lviv Polytechnic National University

ESSENCE AND CLASSIFICATION RESERVES OF ENTERPRISE ACCOUNTING

Considered the modern approaches of scientists to determine the nature and classification of reserves and their values defined for the firm's accounting organization.

Key words: reserves, classification of reserves, firm's accounting.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах господарювання підприємницька діяльність, що не завжди здійснюється за сприятливих економічних, політичних та соціальних умов, наражається на небезпеку виникнення непередбачених витрат та збитків. Для

забезпечення стійкості діяльності підприємств використовують різні механізми та інструменти, найпоширенішим серед яких є резервування. Незважаючи на те, що резервування є чи не найкращим методом захисту підприємства від ризиків, трактування поняття “резерви” сьогодні залишається неузгодженим через відсутність серед науковців єдиного підходу до його змісту та класифікації. Широка різноманітність термінологічного апарату та його неоднозначність призводить до хибних джерел формування резервів та напрямів їх використання. Крім того, неузгодженість поняття резервів зумовлює певні труднощі їх бухгалтерського обліку та відображення в балансі суб’єктів господарювання. Особливої актуальності механізм резервування набуває в умовах фінансово-економічної кризи, оскільки відображення резервів у балансі підприємства характеризує його позицію фінансово-майнового стану щодо збереження капіталу та виконання зобов’язань перед контрагентами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам теорії, практики та методики формування та використання резервів присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Питання обліку резервів було досліджено в роботах таких вчених, як: Ю.А. Верига, С.М. Дячек, М.О. Козлова, М.М.Орищенко, В.І. Ткач, В.С. Терещенко, І.Й. Яремко та інших. У працях зазначених науковців розглядалися проблеми термінології та класифікації резервів, доцільності їх створення на підприємствах, відображення резервів у бухгалтерському обліку та подання інформації про них у фінансовій звітності, контролю за процесом резервування тощо. Незважаючи на значну кількість досліджень, які призначені проблематиці резервування, питання термінології резервів, їх класифікації, методики формування та порядку відображення в бухгалтерському обліку і звітності залишаються невирішеними. Варто зауважити, що вчені зі споріднених сфер економічних знань здебільшого розглядають створення резервів як спосіб управління підприємницькими ризиками. Проте бухгалтерські наукові теорії, зокрема, балансові, резерви трактують ширше, хоча й неоднозначно.

Ціль статті полягає у дослідженні сутності резервів, проведенні їхньої класифікації з метою бухгалтерського обліку.

Основний матеріал дослідження. Термін “резерв” походить від французького *reserve*, що в перекладі на українську означає “запас”, або від латинського *reservec* – “зберігати, економити”. М.О. Козлова у своїх працях зазначає, що в економічній літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття “резерви”, тому з економічного погляду воно трактується в двох аспектах:

1) як запаси ресурсів, які необхідні для безперервної роботи підприємства та формуються цілеспрямовано у разі додаткової потреби;

2) як невикористані можливості підвищення ефективності виробництва [1].

До резервів першого виду зараховують запаси сировини, матеріалів, палива, виробничих потужностей тощо. Їх створюють для забезпечення безперервної та ритмічної роботи шляхом визначення необхідних норм. До резервів другого виду належать фактори, які сприятимуть зростанню ефективності діяльності підприємства та усувати негативний вплив інших чинників. Ці резерви є потенційними, ще не використаними можливостями розвитку та удосконалення діяльності підприємства.

Результати аналізу трактування поняття “резерв” в обліковій та економічній літературі підтверджують, що існує проблема неоднозначного його тлумачення. Погляди авторів щодо сутності цього поняття наведено в таблиці.

З таблиці можна зробити висновки, що поняття “резерви” науковці трактують по-різному, погляди авторів щодо його сутності можна поділити на такі групи:

1) резерв як невикористані потенційні можливості розвитку виробництва (М.І. Баканова, Г.В. Савицька, О.Д. Шеремета);

2) резерв як витрати цільового характеру (Ю.А. Верига, М.М. Орищенко, Я.В. Соколов);

3) резерв як джерело компенсації чи інструмент самострахування від несприятливих наслідків та ризиків господарської діяльності (Ю.А. Верига, С.М. Дячек, І.В. Нагорна);

4) резерви як запаси високоліквідних засобів (матеріальних і грошових), які призначені для цільового використання (С.М. Дячек, М.О. Козлова, О.О. Пархомчук).

Особливості сутності та змісту поняття “резерви” у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців

Автор	Трактування поняття резерви
Азрилін А.Н. [2]	Це відокремлена частина активів, сконцентрована у резервних (страхових) фондах – як централізованих, так і децентралізованих, і призначена для покриття непередбачуваних потреб, витрат для страхування
Баканова М.І., Шеремета О.Д. [3]	Невикористані можливості зменшення поточних та авансових затрат матеріальних, трудових та фінансових ресурсів за умови незмінного рівня розвитку продуктивних сил та виробничих відносин
Бетге Й. [4]	Пасивні статті для відображення певних зобов'язань організації, які точно не встановлені за обсягом або змістом на звітну дату, а витрати, що лежать у їх основі, повинні (або можуть) бути віднесені до періоду виникнення цих зобов'язань
Верига Ю.А. [5] Орищенко М.М. [6]	Антиципації (витрати) цільового характеру, створені відповідно до чинного законодавства, установчих документів, принципів бухгалтерського обліку, П(С)БО у вигляді резерву сумнівних боргів, резервів майбутніх витрат і платежів, резервного капіталу та призначені для здійснення зобов'язкових виплат, покриття передбачуваних та очікуваних витрат, усунення наслідків надзвичайних подій і забезпечення таких умов функціонування підприємства, які задовольняють його власників
Дячек С.М. [7]	Інструмент самострахування підприємства від впливу в майбутньому на фінансовий стан підприємства очікуваних негативних наслідків ризиків господарської діяльності
Козлова М.О. [1]	Запас високоліквідних засобів, що створюються суб'єктом господарювання відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів, характеризуються особливим порядком формування та необхідністю оперативного цільового використання, і призначений для покриття ймовірних або очікуваних витрат і збитків
Нагорна І.В. [8]	Являють собою одночасно механізм формування в бухгалтерському обліку та звітності об'єктивної інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства, відрахування та формування яких є витратами, і джерело компенсації несприятливих наслідків ризиків фінансово-господарської діяльності з метою забезпечення стійкості фінансового стану підприємства
Пархомчук О.О. [9]	Джерело покриття можливих або очікуваних витрат та збитків суб'єкта господарювання, що представляє собою запас високоліквідних засобів, які створилися на підприємстві відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів і характеризуються особливим порядком формування та цільовим характером використання
Савицька Г.В. [10]	Можливість розвитку виробництва щодо досягнутого рівня при використанні досягнень науково-технічного прогресу.
Соколов Я.В. [11]	Накопичення для покриття очікуваних і чітко визначених витрат підприємства
Яремко І.Й. [12]	Підставні об'єкти, що вводяться в облікову систему для уточнення вартості інших об'єктів

Основні підходи до формування резервів та методології їх бухгалтерському обліку відображені в статичній і динамічній балансових теоріях. За статичною теорією в балансі зазначають резерви, в основі яких лежать зобов'язання стосовно третіх осіб. Ця теорія не розглядає резервів подальших витрат і платежів через відсутність їх прямих зобов'язань до боргів підприємства. Також статична теорія розмежовує гарантійні резерви з двох точок зору: перша орієнтується на ліквідацію підприємства і передбачає відображення в балансі тільки тих зобов'язань, за якими підприємству можуть бути висунуті вимоги. Друга точка зору зорієнтована на безперервність діяльності і припускає утворення гарантійних резервів без відповідних правових

зобов'язань з боку підприємства. Обов'язковою вимогою динамічної балансової теорії є розмежування майбутніх витрат за змістом і часом, тобто порівняльність витрат з доходами. Динамічна теорія передбачає утворення резервів не тільки для боргових зобов'язань і покриття можливих збитків, а й для забезпечення подальших витрат і платежів [12, с. 58–59].

Антиципаційний характер резервів зумовлює певні складності їх бухгалтерського обліку, зокрема оцінювання та відображення в балансі. Включення резервів до об'єктів бухгалтерського обліку вимагає дещо іншого ставлення до їх сутності та класифікації.

Варто зазначити, що виникнення резервів пов'язане із невизначеністю діяльності суб'єкта господарювання в майбутньому. Створення резервів передбачало вилучення з господарського обороту та акумулювання різних видів активів, подальше використання яких мало чітке цільове призначення. Якщо резерви розглядати як запаси високоліквідних засобів, то за видами таких засобів резерви можна поділити на:

- матеріально-технічні, які являють собою збережене конкретне майно за певної потреби;
- фінансові, які забезпечують фінансову стійкість підприємству за негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів;
- інші резерви (трудові, виробничі, страхові, резерви робочого часу) тощо.

М.О. Козлова стверджує, що для бухгалтерського обліку насамперед мають значення облікові резерви – об'єкти, які вводяться до системи бухгалтерського обліку як засіб її оптимізації через забезпечення відповідності доходів та витрат і впливу на фінансовий результат. Доцільність виділення облікових резервів зумовлена тим, щоб чітко показати резерви, які формують у системі бухгалтерського обліку як засіб впливу на фінансовий результат та забезпечення відповідності доходів і витрат.

Значення облікових резервів також визначається через конкретизацію їх функцій, які, на думку М.О. Козлової, полягають у:

- забезпеченні системою бухгалтерського обліку надання об'єктивної інформації про ефективність управління;
- стабілізації інформаційної моделі діяльності підприємства;
- інформаційному забезпеченні фінансового планування [1, с. 7–8].

Вона пропонує здійснювати класифікацію резервів для організації та ведення бухгалтерського обліку і здійснення господарського контролю так (рисунок):

Класифікація резервів за М.О. Козловою (Джерело: [1, с. 8])

Розвиток економіки, а також теорій бухгалтерського обліку (зокрема балансових) як методологічної основи інформаційного забезпечення управління нею, зумовили розширення сфер і напрямів застосування резервів. На думку С.М. Дячек, бухгалтерське розуміння резерву охоплює:

- створення резерву як оцінку майбутніх витрат активів;
- використання резерву як справжнього фізичного убутку (зменшення) активів;
- визнання резерву в повному обсязі або в його частині як недоцільного (це означає, що передбачені господарські явища не настали або величина резерву перевищує його справжню вартість) [7].

Ю.А. Верига класифікує резерви за:

1) джерелами утворення:

- резерви, що створюються за рахунок нерозподіленого прибутку;
- резерви, що створюються за рахунок витрат звітного періоду.

2) нормативно-правовим регулюванням:

- резерви, що створюються відповідно до чинного законодавства та установчих документів підприємства;

- резерви, що створюються відповідно до П (С)БО [13].

Потрібно відзначити, що зарубіжні вчені також зробили значний внесок у розвиток наукових поглядів щодо резервів. Зокрема Йорг Бетге пропонує поділяти резерви на чотири види:

- резерви невизначених зобов'язань;
- резерви можливих збитків від незавершених угод;
- гарантійні резерви, створені без правового зобов'язання з боку організації;
- резерви майбутніх витрат і платежів.

На думку Й. Бетге, виділені резерви виникають на основі зовнішніх і внутрішніх зобов'язань. Зовнішні зобов'язання означають зобов'язання перед третіми особами. До резервів, створених на основі внутрішніх зобов'язань, входять резерви на основі правових (наприклад, резерви на додаткове пенсійне забезпечення) чи економічних відносин підприємства (наприклад, гарантійні резерви). Внутрішні резерви передбачають наявність балансового зобов'язання по відношенню до самого себе.

Основним недоліком класифікацій резервів, розроблених на основі імперативних документів, є те, що вони враховують вимоги імперативів конкретної країни, і не враховують інших. Як наслідок, описана Й. Бетге класифікація резервів, яка ґрунтується на Німецькому торговельному кодексі 1985 р., придатна для складання балансів лише німецьких компаній того часу. Її недоліком є ще й те, що визначені нею резерви призначені для регулювання лише зобов'язань, і не передбачають створення резервів, наприклад, сумнівної дебіторської заборгованості.

Найоб'єктивніше, на нашу думку, сучасне призначення резервів відображає визначення, подане І. Яремком, який пропонує розглядати резерви як “підставні об'єкти, що вводяться в облікову систему для уточнення вартості інших об'єктів”. Він виділяє такі види резервів: оціночні резерви, резерви майбутніх витрат і доходів, скриті резерви та потенційні резерви. Сучасні імперативні документи (окрім фінансового сектору) не вимагають вилучення резервів з господарського обороту підприємств, тому, на нашу думку, їх насправді необхідно розглядати винятково як регулятиви, необхідні для об'єктивнішої репрезентації фінансово-майнового стану підприємства у його балансі.

Отже, проблеми термінології та класифікації резервів пов'язані з тим, що кожен науковець вкладає у це поняття різний зміст залежно від своєї галузевої специфіки знань. Також потрібно врахувати і недосконалість нормативно-законодавчої бази з питань бухгалтерського обліку. Вона містить значну кількість невирішених питань щодо формування та використання резервів відповідно до сучасних умов господарювання.

Незважаючи на це, рішення про формування певних резервів на підприємстві мають прийматися на підприємстві залежно від його галузевої специфіки, майнового стану, чисельності працівників тощо. Перелік резервів та порядок їх формування повинен бути зазначений в обліковій політиці підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищенаведене, можемо стверджувати, що процес резервування є одним із найефективніших інструментів забезпечення стабільності діяльності підприємства та самострахування від господарських ризиків. Сформовані на підприємстві резерви відображаються у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, вони здійснюють істотний вплив на капітал підприємства та його фінансові результати. Аналіз літературних джерел свідчить, що серед науковців існують неоднозначні погляди щодо трактування поняття “резерв”. Широка різноманітність резервів, їх різний економічний зміст та призначення призводять до термінологічної плутанини та пошуку хибних джерел їх формування і характеру використання. Отже, існує необхідність здійснення подальших досліджень у напрямку визначення та обґрунтування категорії “резерви”, їх класифікації та відображення у бухгалтерському обліку і звітності.

1. Козлова М.О. *Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України)* / М.О. Козлова // дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2006. 2. *Большой экономический словарь* / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Фонд “Правовая культура”, 1994. – 528 с. 3. *Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник.* – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 416 с. 4. *Бетге Й. Балансоведение* / Й. Бетге; перевод с нем.; под ред. В.Д. Новодворского. – М.: Бухгалтерский учет, 2000. – 356 с. 5. *Верига Ю.А. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність: монографія* / Ю.А. Верига, М.М. Орищенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 177 с. 6. *Орищенко М.М. Облік і аудит резервів капіталу: методологія та організація* / М.М. Орищенко // дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09/ Київськ. нац. торгов.-екон. ун-т. – 2009. 7. *Дячек С.М. Резерви як інструмент управління ризиками господарської діяльності* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/52.pdf. 8. *Нагорна І.В. Резерви підприємства як інструмент підвищення фінансової стійкості* [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2010_4/Nagorna.pdf. 9. *Пархомчук О.О. Резерви та їх значення для організації обліку: сутність поняття* / О.О. Пархомчук // Міжн. зб. наук. пр. Вип. 3 (18). 10. *Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 4-е изд., перераб. и доп.* – Минск: ООО “Новое знание”, 2000. – 688 с. 11. *Соколов Я.В. История бухгалтерского учета* / Я.В. Соколов, В.Я. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 272 с. 12. *Яремко І.Й. Економічні категорії в методології обліку: монографія* / І.Й. Яремко. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с. 13. *Верига Ю.А. Резерви підприємств України: види, методи створення і подання інформації у фінансовій звітності* // Науковий вісник ПУСКУ. – 2004. – № 1 (11). – С. 116–119.